

UN MEMORIU INEDIT AL REFUGIAȚILOR DIN NORDUL BUCOVINEI ADRESAT GENERALULUI ION ANTONESCU

Mihai-Aurelian Căruntu

În contextul geopolitic de la începutul verii anului 1940, marcat de prăbușirea iremediabilă a vechiului statu quo stabilit de tratatele încheiate la Versailles, Uniunea Sovietică va înmâna guvernului de la București o serie de note ultimative prin care revendica nu doar “moștenirea” țaristă (Basarabia), dar și nordul Bucovinei, act ce depășea cadrul unei restitutio in integrum cât și cele convenite în Protocolul adițional secret ruso-german din 23 august 1939. Agresiunea Armatei Roșii, mijloc prin care va fi înfăptuit acest odios rapt teritorial – ce reprezenta prima lovitură pe care o primea statul național unitar român – va avea urmări imediate dar și de perspectivă în toate sectoarele vieții social-economice¹.

Termenul de 4-5 zile acordat de Kremlin autorităților române pentru evacuarea Basarabiei și a nordului “Arboroasei”, care a fost în mod practic redus la 48 de ore, datorită înaintării rapide a trupelor sovietice², precum și condițiile excepționale în care s-a desfășurat această importantă operațiune, au determinat numeroși locuitori să rămână, fără voia lor, veritabili prizonieri dincolo de linia de demarcație. În mod evident, nu era în interesul statului să golească de români cele două provincii – care au suferit mutații demografice substanțiale și în timpul dominațiilor străine din trecut – dar, printre cei ce nu vor reuși să părăsească la timp teritoriile acaparate de Stalin se numără mii de militari, funcționari, intelectuali etc. Din nefericire, toți aceștia se găseau în fruntea listei pregătite de aparatul de represiune comunist ce urmărea distrugerea în primul rând a elitelor și a tuturor celor ce puteau constitui o eventuală forță de opoziție față de noul regim.

După stabilirea în diverse colțuri ale țării, refugiații vor continua să se confrunte cu diverse probleme legate în special de supraviețuirea în noile condiții, fără a uita însă de rudele, prietenii sau cunoscuții care au rămas în teritoriul ocupat. Un nucleu al “diasporei” nord-bucovinene se va forma treptat și în orașul Suceava (ce găzduia în primăvara anului 1941 peste 1000 de evacuați), unde s-au stabilit temporar o serie de personalități ale vieții publice și culturale cernăuțene, printre care: Gh. Onciul, directorul Conservatorului, prof. univ. Erast Tarangul, Filaret Doboș, Leca Morariu, senatorul Titus Cercavschi ș.a.³. Odată cu schimbarea de regim intervenită la începutul lui septembrie 1940, refugiații au sperat în impulsionarea ritmului “repatrierilor” din Basarabia și nordul Bucovinei, problemă umanitară deosebit de gravă, speculată la maximum de URSS ca mijloc de șantaj și spoliere a statului român⁴. Astfel se explică redactarea prezentului memoriu adresat Conducătorului Statului, depistat în fondurile Arhivei Ministerului Afacerilor Externe, constituind o pledoarie impresionantă pentru salvarea românilor din teritoriile evacuate, ce nu ocolește probleme deosebit de delicate, ca de pildă vinovăția foștilor guvernanți sau atitudinea incalificabilă a Moscovei față de cei ce doreau să părăsească teritoriul ocupat. Prin informațiile pe care le aduce, nu ne îndoiim că acest document va contribui la o mai bună cunoaștere a dramei refugiaților din perioada 1940-1941.

COPIE

Domnule GENERAL,

Tragicele evenimente din ziua de 27 iunie a.c., care au impus cedarea forțată a Basarabiei și a Bucovinei de Nord, au adus cu sine nu numai rășluirea unor istorice și integrante părți din teritoriul nostru național, nu numai nețărmurite pierderi din patrimoniul sufletesc, cultural și gospodăresc al poporului nostru, ci și aruncarea a milioane de români în brațele desnădejdiei și ale suferinței, pentru care se conturează tot mai accentuat și palpabil o groaznică și iremediabilă soartă:

Aceia a pierzaniei lor desăvârșite pe urma unui diabolic sistem de persecuție morală și a celei mai crâncene mizerii omenești.

Nu din vina și nici din voia lor aceste milioane de români au ajuns în situația disperată de astăzi, ci exclusiv din totala lipsă de răspundere a foștilor guvernanți (s.n.), care au întârziat – intenționat sau neintenționat – să lămurească pe conaționalii lor din Basarabia și Bucovina asupra iminentului pericol, ce îi amenința, prin acceptarea fortuită a ultimatumului sovietic din noaptea de la 26/27 iunie a.c.

Pentru edificarea d-voastre, domnule general, asupra modului, mai mult decât incalificabil de evacuare a populației civile din Bucovina, este suficient să menționăm cazul că în ziua de 28 iunie, orele 11 a.m., a fost destituit telegrafic de către Ministerul de Interne, din funcția sa de vice-primar al municipiului Cernăuți, col. î.r. Ion Cantemir, pentru motivul că în cursul zilei premergătoare dăduse ordin funcționarilor municipali să se pregătească de evacuare și că toate instanțele de judecată din același oraș au fost lăsate în dimineața zilei de 28 iunie a.c. în exercitarea funcțiunii lor⁵, când la orele 10 a.m. au început sângeroasele excese ale plebei comuniste împotriva românilor și a reprezentanților autorităților românești, iară la orele 16 avangardele sovietice și-au făcut intrarea în capitala Bucovinei⁶.

DOMNULE GENERAL,

În haosul care pusese stăpânire pe întreaga noastră viață de stat, ca urmare nemijlocită a acestor extrem de dureroase și copleșitoare evenimente, guvernele de pe atunci au întrelăsat organizarea unei acțiuni concertate pentru repatrierea metodică și ordonată a românilor din Basarabia corect Bucovina – n.n. de Nord, lăsând această importantă problemă de demnitate, răspundere, conștiință și solidaritate națională la discreția inițiativelor neautorizate ale organelor insubordonate ca: primării, poliții, prefecturi, rezidențe regale, Straja Țării, Ministerul de Interne, Ministerul de Externe, diverse comisii speciale și în cele din urmă "Comisariatul General pentru Asistența Populației venită din Basarabia și Bucovina de Nord"⁷, asaltate fiecare în parte de un potop de cereri de repatriere, cuprinzând aceleași nume și aceleași persoane (s.n.).

În modul acesta, în loc ca ordinea programatică și chibzuită să prezideze această capitală operă națională, toate eforturile celor interesați la soarta și viața familiilor lor din teritoriul ocupat s-au mistuit – din lipsa unor măsuri organizate – în acțiuni incidentale, desperate și de improvizație, fără ca până astăzi să aibă încredințarea că foștii factori din conducerea țării au întreprins o acțiune hotărâtă pentru salvarea, cel puțin a vieții, celor rămași sub asupritoria stăpânire sovietică.

Chiar mai mult, spre a învedera în mod și mai cras halul de confuzie și descompunere, în care ajunsese aparatul nostru statal, trebuie să relevăm împrejurarea că nu rare au fost cazurile, în care foștii guvernanți au îndemnat pe solicitorii lor desnădăjduiți să apeleze la concursul și

protecția consulatelor străine, fără să-și deie seama că prin aceasta înmormântează însuși prestigiul nostru ca Stat independent și suveran⁸.

DOMNULE GENERAL,

Din prima clipă a ocupării teritoriului cedat, autoritățile sovietice au pus în practică un regim de silnicie și teroare, îndreptat cu deosebire împotriva elementului românesc.

Astfel:

1) Chiar în ziua de 28 iunie 1940, imediat după intrarea trupelor sovietice în Cernăuți, Comandamentul militar sovietic a lansat o ordonanță, prin care oprea părăsirea orașului sub sancțiunea împușcării deși termenul de evacuare era de 4 zile (s.n.)⁹.

2) Numeroși intelectuali români ca d-nii: Dașchevici¹⁰, general i.r. Miron, colonel i.r., N. Popescu, Cons. De Curte de Apel, Pihal¹¹, insp. de poliție, V. Doboș, avocat, Panaitescu, subinsp. de poliție, dr. E. Botezat, dir. La Fondul bisericesc, N. Vasiliu, funcționar CFR, Budișteanu și Malcinschi, funcționari de poliție, nenumărați alți intelectuali, funcționari, pensionari, liberi profesioniști, etc. precum și toți foștii primari ai comunelor urbane și rurale, au fost arestați, ținuti cu săptămânile în diferite închisori, iar unii din ei deportați în URSS, condamnați la zeci de ani de muncă silnică pentru vinovății imaginare, fără ca familiile lor să știe ceva despre soarta lor¹².

De asemenea, ceilalți intelectuali români sunt cercetați și urmăriți cu săptămânile, expuși fiind celor mai distrugătoare torturi morale.

3) În ce privește viața economică și morală, aceasta a luat în teritoriul ocupat o înfățișare apocaliptică:

Salariile și pensiile nu se plătesc, - comerțul este desființat prin însăși jefuirea tuturor magazinelor, - întreprinderile industriale și meșteșugărești sunt închise, muncitori[i] șomează, proprietarii de case sunt scoși din patrimoniile lor, imobilele și locuințele refugiaților, deși au fost lăsate în administrarea unor rude sau procuratori, au fost devalizate și devastate, - foametea își face loc tot mai mult în sânul populației, - disperarea stăpânește conștiința și suferință și mizerie¹³.

DOMNULE GENERAL,

În aceste condițiuni de osândă morală și material[ă] este explicabil că majoritatea covârșitoare a intelectualității române și a românismului în genere din provinciile ocupate de soviete – și aci ne gândim cu deosebire la împrejurările din Bucovina, unde nici un român neaș, neîmpeștriat în origin[e]a sa etnică, n-a pactizat cu ideologia cotropitorilor și nici cu practicele lor – să nu aibă o dorință mai înaltă, decât de a-și salva viața și familia din groaznicul infern ce s-a abătut asupra lor.

Aci intervine însă metoda teroarei morale, utilizată într-un mod sălbatic de autoritățile sovietice:

1) **Miile de repatriabili români sunt purtați și ținuti cu săptămânile pe la diversele comisuni de repatriere, fiind amânați de la o zi la alta sub pretextele cele mai ridicole și fantastice (s.n.)**

2) Insistențelor disperate ale repatriabililor de a li se aproba plecarea în țară li se răspunde cu afirmația că: <<întrucât Guvernul român n-a făcut nici un demers oficial pentru repatrierea lor, întoarcerea lor în România este deci nedorită și inutilă>>¹⁴.

3) La aprobarea repatrierilor români sunt continuu preferați (a se citi refuzați – n.n.) față de membrii celorlalte entități etnice conlocuitoare¹⁵.

4) Spre a se înjosi și mai mult mândria și demnitatea noastră națională, autoritățile sovietice au trimis cu primul transport pentru repatriere numai persoane de dubioasă condiție socială și morală, în majoritate bursiere ale lupanarelor și ale localurilor publice de distracție și desfrâu.

DOMNULE GENERAL,

Această dureroasă realitate s-a agravat și mai mult în proporțiile și consecințele ei morale și naționale prin faptul că:

1) Dintr-un total de 15000 persoane anunțate la comisiunile sovietice din Cernăuți pentru repatriere, au sosit în țară până astăzi numai câteva sute;

2) În ziua de 28 septembrie a.c. comisiunea sovietică de repatriere de la Cernăuți și-a suspendat lucrările, nemaipermitând repatrierea nimănui¹⁶;

3) Delegații sovietici din comisiunea de repatriere de la Bahrinești, jud. Rădăuți, au declarat în ziua de 13 octombrie a.c. delegaților comisiei române de la Burdujeni că: <<transporturile de repatriați au încetat, fiindcă românii refuză să se întoarcă în România>>;

4) O dată cu afirmarea ideii naționale în România, autoritățile sovietice au potențat măsurile lor de persecuție împotriva elementului românesc, cu deosebire împotriva intelectualilor și a membrilor mișcării legionare.

5) Din cauza mizeriei, a privațiunilor, a frigului, a epidemiilor de febră tifoidă și dizenterie, întreaga populație este expusă de a se prăpădi în cele mai teribile chinuri, fizice și morale.

DOMNULE GENERAL,

În fața acestor zguduitoare perspective, ce amenință soarta și viața a milioane de români din Basarabia și Bucovina de Nord, noi subsemnații fii și locuitori ai acestor meleaguri de istorică băștinătate românească – ai căror familii au rămas în mare parte în teritoriul ocupat de soviete – răspunzând unui înalt imperativ de conștiință și de sfântă îndatorire națională de a salva viața părinților, fraților, copiilor și conaționalilor noștri din lanțurile unei insuportabile robii, în care sunt siliți să trăiască în contra voinței lor, ne permitem a vă adresa, în modul cel mai respectuos, următorul stăruitor apel:

D-voastră, domnule general, care ați început cu cel mai pilduitor curaj civic opera de salvare a statului român de la prăbușire și pieire și de reînnoire spirituală și morală a neamului nostru, în cel mai tragic moment al existenței noastre ca stat și ca națiune, binevoiți a vă lega numele istoric al d-voastre de o nouă operă de aceeași valoare națională și etică, și anume:

Salvarea românilor din Bucovina de Nord și Basarabia de ghiarele bolșevismului și ale morții, prin determinarea unei acțiuni organizate și energice de repatriere neîntârziată a acestora, păstrând astfel neamului nostru sute de mii de vieți, ce sunt actualmente pe cale să dispară în grozăvia regimului sovietic (s.n.)¹⁷.

În deplina convingere că d-voastră, domnule general, veți găsi și în această privință o soluție mântuitoare pentru confrații noștri din Basarabia și Bucovina de Nord, vă rugăm domnule general să binevoiți a primi expresia celei mai devotate considerațiuni.

Suceava, 16 octombrie 1940.

Urmează semnăturile:

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond. 71, URSS, d. 93, 1940, f. 79/85

NOTE

1. Vezi, printre altele: Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București, 1992; Mircea Mușat, *1940. Drama României Mari*, București, 1992; Ion Șișcanu, *Raptul Basarabiei. 1940*, Chișinău, 1993; Alexandru, Cretzianu, *Ultimatumul sovietic la adresa României (26 iunie 1940)*, în *Ocazia pierdută*, Iași, 1995.
2. Astfel, la 29 iunie, trupele sovietice au atins "linia de fund finală pentru 2 iulie a.c. în punctele Tomnatic și Seletin" (Arhivele Militare Române, d. 43, *Jurnal de Operații al Corpului de Munte*, 4.V.1940 – 21.III.1941, f. 15.
3. Mihai-Aurelian Căruntu, *Contribuții la cunoașterea situației orașului Suceava în perioada 1940-1941*, în "Suceava", Anuarul Muzeului Național al Bucovinei, XXII-XXIII, 1995-1996, p. 385 și urm.
4. Vezi Ioan Scurtu, C. Hlihor, *op. cit.*, passim; Ion Șișcanu, *Uniunea Sovietică-România. 1940*, p. 127 și urm.
5. În legătură cu atitudinea autorităților române față de iminentul pericol sovietic, vezi: Ion Gheorghe, *Un dictator nefericit. Mareșalul Antonescu (Calea României spre statul satelit)*, București, 1996, p. 123; "Însemnări sociologice", nr. 2, 15 septembrie 1940, p. 11-12; Dinu C. Giurescu, *Povara lășității*, în "Magazin istoric", nr. 7, iulie 1998, p. 7.
6. Vezi memoriile lui Pepe Georgescu, *265 de zile la Cernăuți sub ocupație bolșevică. 28 iunie 1940 – 20 martie 1941*, în "Patrimoniu", nr. 2, Chișinău, 1991, p. 88 și urm.
7. Această primă instituție specializată – care se ocupa însă mai mult cu **îndrumarea și controlul** activității de ajutorare a refugiaților – a fost înființată pe lângă Ministerul de Interne la 17 iulie 1940; cf. Direcția județeană Suceava a Arhivelor Naționale (în continuare ANS), fond Prefectura jud. Baia, d. 111/1940, f. 106-107
8. Numeroși bucovineni vor apela la sprijinul Comisiei germane de repatriere de la Cernăuți; în acest sens vezi Irma Bornemann, Rudolf Wagner, *Mit Fluchtgepäck die Heimat verlassen... 50 Jahre Seit der Umsiedlung der Buchenlanddeutschen*, Stuttgart-München, 1990, passim; "Bucovina", nr. 121 din 1 decembrie 1941, p. 4. În toamna anului 1940 se găseau în Germania circa 3000 de refugiați români; cf. Arhivele Naționale Istorice, fond Președinția Consiliului de Miniștri, d. 282/1940, f. 24v.
9. Vezi și ANS, fond Administrația Fondului Bisericesc ortodox-român al Bucovinei, d. 6/1940; Pepe Georgescu, *op. cit.*, p. 91.
10. Ioan Dașchevici, fost prefect al județului Cernăuți – decorat pentru faptele sale de arme din timpul primului război mondial cu Ordinul "Steaua României" și Ordinul "Coroana României" în grad de Mare Cavaler – a fost arestat pe 11 iulie 1940, pentru a dispărea mai târziu fără urmă în labirintul lagărelor staliniste; cf. "Bucovina", nr. 789 din 16 ianuarie 1944, p. 3.
11. Rămas la datorie pentru a asigura ordinea în timpul evacuării, Ioan Pihăl va fi arestat și **condamnat la 15 ani de muncă silnică**; cf. ANS, fond Poliția orașului Rădăuți, d. 3/1940, f. 54.
12. Aceste măsură represive s-au bazat pe hotărârea nr. 1201-471 a Consiliului Comisarilor Poporului al URSS intitulată: *Cu privire la activitatea tribunalelor militare pe teritoriul Basarabiei și Bucovinei de Nord*; cf. Anton Moraru, *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria (1812-1993)*, Chișinău, 1995, p. 347.
13. "Naționalizarea" principalelor mijloace de producție în urma unui decret a Sovietului Suprem din 15 august 1940 (cf. Nicolae Ciachir, *Din istoria Bucovinei (1775-1944)*,

- București, 1993, p. 134) va paraliza viața economică din regiune. Vezi și D. Pădure, *Basarabia și Bucovina de Sus sub noua stăpânire*, București, noiembrie 1940; Pepe Georgescu, *op. cit.*, *passim*; "Viața Basarabiei", nr. 4, aprilie 1941, p. 202.
14. Vezi Pepe Georgescu, *op. cit.*, p. 96-97.
 15. Grigore Gafencu, șeful Legației noastre de la Moscova, remarcă faptul că cererile de plecare ale minoritarilor se aprobau ușor, în schimb se refuzau în cazul în care pentru semnării cererilor "originea lor română era incontestabilă"; cf. Grigore Gafencu, *Preliminarii la războiul din răsărit*, București, 1996, p. 306.
 16. Suspendarea repatrierii românilor este cel mai probabil legată de începutul strămutării germanilor prin Comisia germană ce și-a început lucrările la Cernăuți în 15 septembrie 1940 (Irma Bornemann, Rudolf Wagner, *op. cit.*, p. 21).
 17. În decurs de numai un an, ocupanții sovietici au deportat din Basarabia și nordul Bucovinei aproximativ 300.000 de persoane, în marea lor majoritate etnici români; apud George Ciorănescu, *Bessarabia. Disputed Land between East and West*, München, 1985, p. 207.

Résumé

Le pact germano-soviétique du 23 août 1939 ont contribué à l'insolement politique de la Roumanie. Le 26 juin 1940, Moscou adressa à notre pays une note ultimative qui indiquait les prétention sur la Bessarabie et le Nord de la Bukovine. Par conséquent, la nation roumaine traversait une véritable tragédie. Cette document inédite – un *Mémoire* adressé à général Ion Antonescu – faire connaître des informations vers la situation et les abus soviétiques dans le nord de la Bukovine.